

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

BIZONYOS, hogy az «emberi várakozások»-nak ez a napraforgó mozdulata sokakat meglep, ha nem is mindenkit. Boda pap például úgy üdvözli, mint a sors elégtételadását. Hogyne, annyi évi hallgatás után megint búcsúhely lett a pozdorjásodó tetejű Boda-házból s ő kieresztheti a fölhígult, öreges bőbeszédűségét: a hajdani papi orációk szólamfoszlányai rászabadulnak a nagy Igazságosztóra, aki fiai dicsőségében fényesíti ki az apák rozsdás jóhírét. Boda-papban az utóbbi évtized alaposan lehorgasztotta a Szentlélek tüzes nyelveit. Hova lett a bibliai hév, mely annak idején a föld Ponciusainak s az esperesek fonta töviskoronának az emlegetésével az Új Testamentum szellemét idézte fel a szőlőhegy diói alatt fülelő Zoltánkában. Boda-pap egyre kevesebbet gondolt az espereseket megfullasztó özönvízre s az Úrra, aki bosszút áll érte. Belenyugodott az öreges, isten-elleni dohogásokba s a cséve kukoricába, mellyel a mindenkori hízóknak kedvezett. Kezdte belátni (vagy legalább is nem volt ereje be nem látni), hogy a Világmindenségnek aligha van olyan tribunálja, amely előtt az esperesek és Boda Béla ex-lelkész ügye akár föllebbviteli, akár újrafelvételi alapon igazságosabbnak tárgyaltassék.

Zoltánnak ez a megdöbbenő felbukkanása a Cigánysor latyakjából — azonban újra föllangasztotta benne a bosszúálló Isten álmát. Ime, jelentkezik a sors, vagy a véletlen, vagy akármilyen neve, hogy végrehajtsa a feladatot, amelyet annak idején a mennyei bosszúállás elé kitűzött. S ha a nyelve fölött el is lazultak a szellem renyhült gyeplői, ez a meglódult nyelv nem sokat ártott a misztikának, amellyel ő a maga Isten és Zoltán titkos szövetségét körülködösítette. Boda-pap határozottan úgy látta, hogy itt az «ő napja» s ami mozgósítható izgatottság és páthosz maradt szikkadt csontjaiban, ő mozgósította. Ott ógyelgett a megcsúszott, döngölt kerítés előtt s várta, hogy a járókelők a Zoltán dolga felől faggatózzanak. Ha üres volt az utca, bement. — «Te nem érted ezt a gyereket,» — korholta a feleségét — «úgy jársz körülötte, mint a siket-vak, nem érdemelted meg, hogy a világra hozzád!» — De a legboldogabb akkor volt, ha Zoltánt mások jelenlétében megszólíthatta. Ilyenkor bizonyos szükszavú bizalmas beavatottságot eláruló megjegyzéseket tett, mint: «Kedves fiam, a Kovács Juli ideizent ám már». Vagy: «Zoltán fiam, elől maradt egy kis *tépés*, betettem a gyógysekrenybe».

S nem volt-e menthető Boda-papnak ez az öreges berzenkedése az ő fölvirradt «napja» előtt, amikor maga Zoltán is «élete csodája»-nak érezte e különös nyár meglepetéseit. Amikor Roziba, a lángbaborult Gyula parabolájába lelket öntött, majd Hermannból azt a két ivópohárnyit leeresztette, nem gondolta, hogy ez lesz életének az a csodája, melyet Pestről jövet, a hódosi toronnyal szemben a sugallatszerű öröm megjövendült. Az ígéret, amelyet annak a «felszökő sugár»-nak a zúgása hozott lelke aljaiból, egyetemes, nagyszabású, egycsapásra mindent tisztázó változásról szólt. Hihette-e, hogy ezekbe a kisdéd orvosi mesterkedésekbe rejtezkedjék el a csoda?

A gáderben sütkérező Rozi fölött a fél falu összeröffen s a lánya karján kibicegő Hermann tanítót az emberek az ő bűvészfogásaként mutogatták. De Zoltán ezt a hirtelen kerekedett hírnevet is a tévedések véletlen forgószelének vette. Csakhogy ez a forgószél, ahelyett, hogy elülledett volna, egyre föllebb rakta a tévedések tornyát. Mit hüledez, gúnyolta magát Zoltán. Ezek a véletlenek: a csoda. *Külső csoda* történik érted. Közbenjárt egy égi Beatrice s most leszálnak hozzád a kóbor véletlenek, hogy fölvezessenek a felső fénybe.

Letaksálta a sikereit s visszautasította a véletleneknek ezt a kedvezését. Ennyi erővel egy mázsa pénzt is találhattam volna, a hajdani napraforgók helyén s az Elme-Olimpusz is leküldhette volna sorbonne-sipkás Diannáját. Én nem a jóindulatú szélütés csodájára vártam. Nekem nem külső csodák kellene.

A véletlenek huzamos torlódása azonban gondolkozóba ejtette. Nem adott-e hozzá valamit ő is e véletlenekhez? Nem kényszerítette-e őket? Ő persze folytonosnak érzi az életét, az ma is, ami tegnap, talán valamennyire más. De nem ez a parányi más mutatta-e őt meg az embereknek? Esztendőkön át úgy élt köztük, mint a néma. A lelke falát rakta, maga-magát ácsolta. Az emberek érezték ezt s nem háborgatták. Most azonban készen van. A benne lekötött munka a világ felé özönlik, mint a lezáródott molekulagyűrű szabad karjai. Az emberek megszimatozzák ezt a kifelé áramló erőt, amelynek nem kell tanár, nem kell katedra, még a Hetzel doktor didergő obulusai sem. Milyen kevés szabad erő jut egy tengernyi emberszomorúságra! Nem ép az az ő életének a csodája, hogy elrúgta a pakulárékat is, mint egy idegen kontinens végső partfokát s ráhagyta magát az emberi várakozásokra, amelyek parttalanok, mint a mese és a nyomorúság. Az ő szabad erői fordították meg az emberi várakozásokat s a várakozások nyomták térdre a véletleneket.

Gyönyörű gondolat volt az! A véletlenek összetorlódása, a kényszerítő várakozások közt bizonyára maradt egy hézag, melyen még kisurranhatott volna a misztikum s belopózhatott volna egy Beatrice. De Zoltán megmakacsodott. Az ő komédiája Emberi színjáték. Neki nem kell a transcendens rés, ő maga a csoda. A véletlenek férgese úgylis lehullik s maradnak a kényszerített véletlenek: a sors. Az ő életében Isten kegyelme is csak mint a tulajdon lelke ereje mutatkozzék!

Persze, vannak emberek, akikbe a himlőoltással együtt a metafizika-elleni immunitás is beoltatott. Hetzel doktor például nem sokat ért az ilyen szubtilis elmecsavarokhoz s az ő számára Zoltán életének a csodája is egyszerűen, mint a féltett obulusok apálya mutatkozik. Ha van a hódosiak közt, akit az emberi várakozások napraforgó-mozdulata kellemetlenül lepett meg, hát ő az. Annál kellemetlenebbül, mert e napraforgó-mozdulathoz gonosz véletlenek szövődtek; véletlenek, amelyek Zoltán kuruzslása s az ő jóslata közé álltak. A Kutasi-unokaöccs s a korcsmáros-ivadék példázatának a bunkós vége sehogysem akart Zoltán ellen fordulni s ezért is a véletlenek a felelősek.

Hetzel doktor alkalmasint sok orvostársa nézetében osztozott, amikor kuruzslás elleni törvényeinket nevetségeseknek találta. Hogyan? Valaki diploma nélkül mer ricinust írni? Úgy harkálykodik az ember-társai hátán, mint akármelyik orvos s még csak szigorlati kurzust sem vett a kopogtatásból a belgyógyászati klinika adjunktusától? S minden vizsgaveritéknek ez a megcsúfolása nem is büntett, nem is vétek, csak kihágás? Pénzbírság jár érte, amit Zoltán egy hónap alatt újra összekuruzsol. Hetzel nagyon jól tudta, hogy a korcsmáros-ivadék példázata túlzott s ő nem adhatja csendőrkézre a Cigánysor kuruzslóját. Az a Boda-gyerek is tudja, különben hogy merne ilyen arcátlan számárfület mutatni rá a jog bástyájának eme súlyos hézagán át?

De ha legalább újra s újra fölcitálhatná a járásbírószágra. Egyszer, ötször, tízszer, hogy lássa, kivel van dolga. Sajnos egyelőre ezt sem tehette meg. Némelyik embernek lekötözve kell végignéznie, mint húzzák nyársba a családját s némelyik körorvosnak megkötözve kell figyelnie, mint terelik idegen öntözőcsatornába az ő obulusait. Igen gonosz véletlenek markolták meg Hetzel doktort s ősz felé a kellemetlen véletleneknek ez a gúzsa már annyira fölbosszantotta őt, hogy az októberi szelek dudái közt róva a hódosi utcát, nem egyszer jutott eszébe régi, immár hétesztendő álma, amely minden közelítő téllal erőt vett rajta, de soha úgy, mint ezen az őszön. Hetzel doktornak az volt az őszi álma, hogyha sok pénzt sikerül gyűjtenie, mondjuk, tifuszjárvány szakad Hódosra, ő a pénzén Pestre költözik, egy gyorsfőző kurzuson kitanulja a fogászatot, pesti fogorvos lesz. Háromtól hatig fog rendelni, esetleg hétig is, de azzal vége. Este pacit játszik a kisfiával, a felesége teát főz s ők a tea páráiba burkolózva emlékeznek majd körorvos-korukra: huh, hogy csörögtek a parasztszekerek lőcsei; jaj, hogy is bírtam ki annyi időn át a pusztai béres-szobák bűzét. Talán egy bőbitás szobacicusa is lesz Hetzel szakorvos úrnak, aki a betegeket tessékeli. Óh, még a csinosabb nőbetegekről is eszébe ötlött egy és más Hetzelnek, amíg pirosodó arcán a szelek kora csípősödését fájlalta s otthon ráfordult a feleségére, hogy epiteton adó bórkabátját a naftalinból kiszedje s megszellőztesse.

Zoltán fellépése s a véletlenek említett gúzsa Hetzel doktornak ezt az ábrándozó hajlamát annyira felfokozta, hogy október végén már a járási takarékbba is beszagolt s bizonyos kölcsön felől puhatólózott,

amely azt a pesti rendelőt a tapintható dolgok közé varázsolná. Gondolni való, milyen súlyosan érintették Hetzelt ezek a véletlenek, ha a hastífuszt sem akarta bevárni s így könnyelmű enyvezésű szárnyakon készült a tudatlan kuruzslóknak ebből a fészkből kiszállni.

Az még hagyján, hogy Zoltán betegek közül olyanok is meggyógyultak, akiket az orvosi valószínűségszámítás a Pál asztalos (és koporsókészítő) javára írt át. Rég megszikkadt az a fa, amelyből Hetzel doktort faragták. Tudta ő, mit lehet és mit nem s nemcsak a nyilvánosság előtt, de magában igen könnyen elintézte Zoltán gyógyításait. Sokat próbált ő azóta, amióta a Nos rector cédulája és egy elhamarkodott házasság őt és a hitelre vett műszerszekrényét a vidék zátonyára dobta. Akkoriban sokszor megállt a szájában a falat s éjtszakákat elmorfondizált egy-egy eset fölött. Mintha bekötött szemmel tapogott volna egy vásári sokadalomban, úgy nyugtalankodott, kételkedett benne az a kis tudomány, amit a hadi szemeszterekben beszippantott. Azóta eltelt hét-nyolc év, végigszántott három falun, fölírta nyolcezerszer az ipecacuanát s megnyugodott. Tudta, hogy a tályogot föl kell vágni, a fogat ki lehet húzni s bizonyos betegeket, mielőtt meghalának, Pestre kell küldeni. Azontúl azonban igen keveset engedett meg az Isten egy körorvosnak s ez jól van így, különben a legszívósabb lelkiismeretet is összeszaggatná a furdalás.

Hogy Rozi meggyógyult? A kuruzsló meggyógyította? Meg hát. Nem volt annak más baja, mint az özvegysége s ha egy fiatal ember rászánta a szemét, persze, hogy mindjárt megkönnyebült a melle. No, itt igaz, nem is konkurrálhat ő családos létére a Boda-gyerekekkel. Hogy ő már letett a Roziról? Ráfogás. Meg kellett ijeszteni, különben odaengedi magát a gyásznak s akkor minden hiába. S még a Hermannt emlegették? Az is valami? Hát ő talán nem engedte volna le azt a két pohár vért? Potom szerencse, hogy lábraállt. Most ez is csoda nekik. Hát az igaz, hogy csoda, de nem a tudomány, hanem a szerencse csodája. Hogy a Sebestyénék kislánya fölött két éjtszakát ott virrasztott? Már a lába is fölpuffadt a gyerekeknek, meg a feje is s ő kigyógyította? Ki hát, mert visszament a vesegyulladás. Vissza, de nem a Boda-fió vezetett vissza. S még őt okolják. Ő hagyta benne a vízkórságot. Még azt is ő! Vörhenye volt és vesegyulladást kapott. S az a gyalázatos szipirtyó, a Kovács Juli, a félarcú Kovács huga! Régen légykőre kellett volna fogni. A nyomorult anyja annak az áldozata. Kész kínzás, amit az anyjával tett. «Jaj, az oldalam, jaj a lábam, maguk ölték meg, már tíz esztendőskoromban odavertek a teknőhöz. Télvíz idején is odavertek. Most kiűt rajtam.» — Űt ám a bolond vénlányán a férje, aki nem volt. Ő, Hetzel doktor mindig mondta, sose kenegessék ezt, nincs ennek ischiása. Ronda hisztérika, azért beteg, hogy legyen, kit nyúznia. A franc tudja, mivel kente meg az a Boda-gyerek. Talán a szemével, hogy egyszeriben lábkapott. Majd lesántul az megint, csak gondoljon egyet. Sokba kerül az ő ép lába a Boda-gyerekeknek. Persze most jólesik neki, hogy összekántálja

a félfalut s mindenki fülére ráköti magát. «Ehol, akár táncolhatnék. Amíg a Hetzel kezelt, bottal sem tudtam járni.» — Elég szegény, hogy még az értelmiség közt is akad, aki fölül az ilyen svindlinek. Az a szegény Halászné nem elhívatta a hóbortos urához. Mit akar azzal a nyomorult Imrével? Ahelyett, hogy föladta volna rég a Lipótmezőre s keresett volna magának egy házasembert, aki tesz is, hallgat is, így takargatja. Pedig sosem tudhatja szegény feje, mikor csapja agyon. Télen is kilőtt a kertbe, hogy betyárok járnak kint, ássák a magtár falát. A Lakk gépésznének kishija, hogy másodszor is ki nem lyuggatta a fülét öregkorára. Az a bolond intézőné meg tűri az ura szekatúráját, elsímít mindent s még ezt a Boda Zoltánt is odacsődíti hozzá. Hogy ez mennyire ért az Imre nyelvén! Vagy ki tudja? Hátha az asszonyén ért? Talán nem is olyan bolond az a Halászné, mint ő hiszi.

Általában Hetzel doktorban megvolt a hajlandóság, hogy Zoltán sikereit nőtlen állapotára vezesse vissza. — Az asszonyok barátom, az asszonyok — magyarázta Gulyás Pistinek, aki elhagyottságban is hú cimborája maradt. — Minden az asszonyoktól jön. Előbb megbetegszenek, aztán meggyógyulnak, csak hogy a kedvébe járjanak. Sose volt annyi torokfájás a Cigánysoron, mint amióta Boda Zoltán nézegeti a mandulájukat.

Ez mindenestre summás érv volt, alkalmas a férfiszolidaritás megmocantására, de Hetzel akkor is talált volna ugyan ilyen summás érvet, ha Zoltán öreg s abban az érvben is hitt volna. Kinek van igaza, ha neki nincs? Egy kuruzsló ellen minden érv igaz.

Nem, Hetzel doktort nem rendítették meg Zoltán gyógyításai, sőt talán ő volt az egyetlen, aki a lelke mélyén minden fajta orvosi tudást megtagadott tőle, noha ép az ő gyógyíthatatlan betegeit gyógyította meg. Hetzel ezekben a gyógyulásokban (mint maga Zoltán is eleinte) a véletlenek halmozását látta. S nem ezek voltak a legmegátalkodottabb véletlenek, amelyek őt a pesti rendelő kölcsőne felé szorították! Ezekből a véletlenektől ő még holt biztosan kifüstölte volna innét Zoltánt. Sajnos, másféle görgeteg alatt is meglazult az a bizonyos kavics. Hetzel doktor egy nap nemcsak a Cigánysort találta magával szemben, hanem a hódosi felsőbb tizezet is.

Mindennapi dolog, hogy egy idősebb úrnak belépszabnak a tyúkszemébe s ez különösen megtörténhetik olyan emberrel, mint Kutasi nagyságos úr, a hajdani színésznő férje, aki még inaskorából megőrizte azt a szenvedélyét, hogy a tyúkszemeit maga ápolja. Csak hogy amikor az ember hetven évet megélt, a szenvedélyeiben is tétovább s ügyetlenebb s egy napon azon veszi magát észre, hogy a lábújján a tyúkszem másodlagos jelentőségűvé válik egy sebecske mellett. Kutasi nagyságos úr akármilyen türelmes patriárka, nem azért ad konvenciót az orvosnak, hogy egy lábújján két csapást hordjon. Hetzelt tyúkszem-tanácsba hívják s ő valami sárga port hint a sebre. A por annyira bűdös, hogy Kutasiba nőző fájdalmai ellenére is a gyógyulás érzetét szuggerálja.

De mi történik harmadnapra? A kötéske alól piros folt bujik elő s elborítja Kutasi úr egész lábfejét.

Egy kis lob, magyarázza Hetzel, erőltetett nyugalommal s dunsztot rendel az úr lábára, biztonság kedvéért ő maga rakja rá a dunsztot, föl a comb közepéig. Ez bizonyára fölös óvatosság. Hetzel doktor úr azonban ennek ellenére is kényelmetlenül gondol arra a tolakodó hajnalpirra, amely a kötés határait sem tartja tiszteletben. A kötésváltásnál föltűnik, hogy a kszeroform megfeketítette a sebet. Nemcsak a sebet, de az egész lábújjat s az a hajnal is egyre följebb fut a beteg bokái körül. Micsoda hajnal ez, amelyiknek ilyen fekete a napja?

— Egyelőre változatlan, jelenti ki a doktor, a medikus-unokaöccs előtt s egy közeli terminust említ, amelyen a nagyságos úr táncolni fog. A dunsztot most már olyan vastagon rakja föl, hogy a legöregebb elefántba is beleszúrna az irigység az öreg Kutasi lába láttán. Hetzelnek azonban rossz éjtszakája van, szomorú strucként furja magát ebbe az éjtszakába, fiatal orvos kora óta nem állt ilyen bizonytalanul a planéták alatt. Hajnalban szaladnak, hogy a nagyságos úr ordít, egész éjtszaka ordított. Hetzel szedi a táskáját, beletömi a műszereit s rohan, mintha legalább is a biztos segítséget szorítaná a hóna alatt, pedig nem szorít ő semmit, csak a tulajdon elszorult szívét. Kutasi nyög, ordít, aztán megint nyög, már a lábafejét sem érzi, a lábszára meg mintha el akarna égni.

— Mit csinált velem öcsém? Szedje le róla ezt az égő fenét. Látni akarom a lábamat, mit csinált a lábammal!

Hetzel bontja-hántja a kötetést, minél tovább bontja, annál óvatosabban tekergeti a pólyát s az öreg nincs elragadtatva attól, amit lát. Az öreg unokaöccsei is sápitoznak, félre húzzák Hetzelt s a véleményét kérik. Hetzel minden inát külön feszíti, hogy ne reszkessen s azt súgja magának: Hetzel, a helyzet fölött kell maradnod. Bizony az infekció nagyobb méreteket öltött, ő azt hiszi, sikerül visszafejleszteni, de ha a mérnök úr és a kolléga úr kívánja, lehivathatnak valakit konzultálni. Ő addig is benyom őt köbcenti antiszeptikumot.

A két unokaöccs megszeppen. Az egyiknek az az állása, hogy a Kutasi traktorát gyenisztrálja, a másik is az öreg úr pénzén járja az egyetemet. Ha a nagybácsi meghal, a vagyona a hajdani színésznő hugára, illetőleg annak a gyerekeire száll; Kutasié csak a haszonélvezet. Érthető, hogy az unokaöccsök (a mérnök úr és a kolléga úr) a legsürgősebben letelefonálnak egy sebészprofesszort. Hetzel addig benyomja a betegbe az antiszeptikumot, Kutasi ordít, de a gangréna nem áll meg.

Estére megérkezik a tanár. Addigra a beteg negyven fölé szorítja a higanyt, a fekete ár a bokáról a lábszárra csap. A professzor váratlan és érthetetlen kérdéseket fundált ki az úton.

— Van-e cukra, förmed rá Hetzelre az ő híres veni-vidi-vici modorában. Hetzel hirtelenében nem tudja, hogy a sebész mire kíváncsi; a betegnek van-e cukra vagy neki? Bizony ő nem emlékszik «pontosan», van-e a betegnek cukra s pillanatnyilag a reagense is «elfogyott».

— Hogyan, kolléga úr nem nézte meg a beteget cukorra? — kérdi a sebész az unokaöccs előtt s rosszalólag felhőzi a homlokát.

Közben a patikából megjön a kémszer. A betegnek csakugyan cukra van, nagyon sok cukra. A sebész lemondót legyint, de ha már fölhúzták benne az operáló gépet, operál. Nem azért jött le, hogy ne operáljon. Ő ott a helyszínen a rendelkezésre álló eszközökkel is megcsinálja az amputációt. A felelősséget persze nem vállalja, a beteget elkésve kapta. Különben is súlyos cukorbeteg, mindenesetre nincs mit veszteni.

A fogadószoba műtővé alakul s a professzor remekel, az asztalok, zsámolyok, lepedők kihasználásában. Mintha csak a tanítványainak magyarázná, hogy lehet falun, a legmostohább körülmények között egy aszeptikus műtőt elővarázsolni. A medikus kolléga is jelen van s tanuja lehet, hogy a sebész miképp korholgatja szegény Hetzelt, akinek altatnia kellene, de alig bírja tartani a kloroformos üveget. «De az Isten szerelmére kolléga úr, hallatszík a szomszéd szobába is, ne veszítse el a fejét, nyakon önti ezt a szegény embert azzal a kloroformmal.»

A sebész persze nem sokra megy. Kutasi nagyon is megszokta a lábát s csak egy negyedórát él nélküle. Mellé rakták-e az unokaöccsei a koporsóba a levágott lábát? Ha nem, féllábbal kell bandukolnia felhőről le, felhőre föl, ama mennyei csücsök felé, amely az inasok és földesurak paradicsomának a találkozó pontja. A sebész mindenesetre nyert egy műtétet. A hajnalival visszautazott s itt hagyta szegény Hetzelt a faluban és bizonyos inkollégiális szavak emlékével.

Mi volt ez a tyúkszem-epizód, ha nem véletlen? Gonosz véletlen, amely mégis elsimul, ha Kutasi nagyságos úr nem haszonélvezője, hanem tulajdonosa a hajdani grófi szerető birtokának. A haszonélvezet véletlene azonban meghatványozta a bujdosó cukor véletlenét s így sem a mérnököt, de még a fiatal kollégát sem tarthatta vissza a gyász és a köteles tapintat bizonyos nyilatkozatok ismételt megtételétől. Különösen csunya hálátlanság volt ez a medikus részéről, akit Hetzel oly türelmesen oktatgatott az előző nyáron, hogy még Kutasi is megsokalta. «Ha én ló lennék, elunnám ezt a csikót magam mellett» — mondta a fényesen eltemetett agg, de a fiatal kolléga erre nem akart emlékezni, sőt olyanokat fecsegett, hogy ő csak ült-hült; mit művel ez a felcser, sőt állítólag a cukorra is figyelmeztette, ami igazán szemtelenség lett volna egy harmadéves medikustól.

Az unokaöccsök lelkiállapota mindenesetre menthető. Az ő részük-ről igazán gyenge epeöntés volt ez a rágalom a meglepetésszerű halálért, amely a sírva tallózás vigaszától is elütötte őket. Hetzelnek azonban ép elég volt az ellene kerekedett közhangulattal, amelyet naponta legalább húsz-harminc magyarázkodásban kellett csiggyatnia. Érthető, hogy ilyen közhangulat mellett nem szívesen bocsátotta a bíróság elé Zoltán-ügyét. Valamelyik szemtelen paraszt még ott is rápirítana. Megmondaná az kereken, hogy nem volt bizalmam a doktor úrhoz, a Kutasi nagyságos

urat is, az Isten nyugosztalja, ő rakta földbe. Nekem meg csak ez az egy életem van s öt gyerek, hát inkább a tisztelendő Zoltihoz fordultam. A parasztokban úgy terem az ilyen, mint bodzán a bogyo s mért bizgassa meg Hetzel az őszinteségüket.

De hiba lenne azt hinni, hogy a Kutasi tyúkszeméből patakzó sötét véletlenek az unokaöccs rágalmaival elapadtak. A két unokaöccs végre is földönfutó lett; «eliminálódott» Hodos vérkeringéséből s Hetzel tudta, hogy csak az állandósult pletyka-ingerek veszedelmesek. Ezek olyanok, mint a tuberkolózis göbei, míg a Kutasi cukra-féle eseteket úgy heveri ki a prakszis, mint heveny fertőzést: ha az első rohamon túl van a beteg, majd csak el lesz valahogy.

Sajnos, az öccsök felszívódásával a Kutasi-kastély ép ilyen állandósult gümövé változott. A színész nő huga rég meghalt s örökösei mégsem alapíthattak tisztviselő üdülőtelepet a Kutasi birtokon; úgyis egy évtizede már, hogy ennek a kastélynak az álmával cukrozták a tisztviselőfizetés kocsián lógó életüket. Ez az évtizedes éhség most úgy esett a Kutasi birtoknak, mint vadászon meghajtott ebek a kilöttyent moslékos sajtárnak. Egyiküket, egy eladósodott tornatanárt, annyira sürgetett a szükség, hogy talán árverésre vagy parcellázásra viszi a dolgot, ha elő nem áll az utolsó pillanatban egy Löbl Mór nevű szolid vevő, aki a háború óta Dádon mérte a pálinkát s annyi pénzzel állított be a Kutasi örökösökhöz, amennyin nemcsak nagyságos úr, de «a nagyságos úr» is lehet az ember Hodoson, akármilyen Löbl Mór volt előbbre.

Csakhogy ezerkétszáz hold és egy kastély ára nem az az összeg, amely a dádi kis korcsma bádoggal pultján terem s valóban Löbl Mór sem arról a bádoglapról szedte föl. A házasság zsákbamacska s olykor nem a huszonnégy, hanem a hatváltásos lányok kelengyéjébe rejti az Isten a férjek szerencséjét. Löbl asszony hat váltásának különben még az a hibája is megvolt, hogy nemileg szennyezett került a dádi pálinkás szublódjába, mi legalább tudunk egy fiatalembert, aki zsenge éveiben nem vette jónéven, ha Lotti Alfrédnek becézték. Löbl Mór, ha nem is keresztelték el Lotti Mórnak, sok esztendőn át csak úgy szerepelt a hodosiak képzetében, mint a Behr Lotti embere (mert, hogy legyen a Lottinak ura) s ez a név sok csintalan képzzel társult az azóta férfivá higgadt fiatalok emlékezetében. Behr rakéta-emelkedése azután Löblre is más fényt vetett. «Könnyű annak, mondták a konkurens korcsmárosok, az ipa a Rotschild s a napi az aranytojógép. Nem soká marad az korcsmáros». S csakugyan, a Behr-dinasztia örömet mozgósította fölös millióit, hogy Lotti szélesedő csipejének a földesúrnoi karszéket megszerezze.

Az öreg Kutasi júniusban halt meg s szeptemberben már kipallérozták a falakat, áttapétázták, aranylécekkel rakták ki a szobák falát, ledobták a régi tetőt; csakúgy süttött a víztoronyról a vadonat kék bádoggal. Október elejére annyira rendbejött a kastély, hogy Lottiek már az első fogadónapjukat is megtarthatták.

Hogy ez a fogadónap minél fényesebben iktassa be Lőbléket az ország nagybirtokosai közé, erre az alkalomra az egész dinasztia hazaszállt törzsfélszékébe. Nemcsak az öreg Behr mutatta meg a penkala füleit s pötyögő autókostümét, de a fiúk is lejöttek, sőt Róna Teri is, aki végre otthagya a színpadot, ahol úgyis inkább a színpalak mögött szerepelt, hogy szabadságát Alfréd gyűrűjével cserélje el. Még Károly is elhozta a barátnőjét, ami Lotti részéről némi prüd ellenkezésbe ütközött. Csakhogy hiába, Károly a család bugyellárisa. Mit fintorog a familia az ő «nőjére», neki is megvannak a gyermekkori emlékei. Barátnőjén kívül néhány üzletfelét s egy valóságos gróf barátját, egy autómániákust is, fölvonultatott erre a beiktatásra. Alfréd viszont a szellemi élet kiválóit szolgáltatta, csupa olyan embert, akivel a «Barokk összehasonlító irodalomtörténeté»-nek a magántanára nem vallhatott szégyent. A falubeliek közül csak néhányan voltak hivatalosak. Pákozdyék, akik hosszas habozás és bizonyos bérleti esélyek latolgatása után el is mentek; a jegyző, aki noha csak Gulyás Pisti volt, mégis fő adminisztratív hivatalnok, az egyenlő adózás őre; a tisztelendő úr, aki nem jött el, pedig Alfréd mindig szívesen gondolt rá, hiszen ő vette le a kalapját annak idején a Behr Alfréd tehetsége előtt; aztán Róna Teri nagybátyja, az öreg Sonnenthal, mert az úgyse tud fölkelni az ágyból, végül Alfréd két régi barátja, Horváth Laci és Zoltán. Igen, Zoltán és nem Hetzel doktor, ami nyílt hadüzenet, hátbatámadás a felsőtízezer részéről.

Hetzel doktor annál inkább felháborodott ezen a szemtelen cimboráláson, mert immár nyolc esztendeje körorvoskodván, elvesztette kapcsolatát a koráramlatokkal s édeskeveset tudott azokról a szelekről, amelyek egy ifjú magántanár vitorláit az «anno sacro» hajnalán oly előnyösen duzzaszthatják. Behr Alfréd nem hiába olvasta annak idején a református temető süppedt halmain barátja fejére Coignard abbé véleményeit, az egyház, mely előbb csak a cinikus abbé alakján át legyintette meg őt, egyre jobban elhatalmasodott benne. Ha nem is lett Behr Abbé belőle, a neokatholicizmust örökre lekötölte chesteroni elmefuttatásaival. Igen, Alfréd a temetői viták óta jelentőset haladt a kereszténység finomabb detájaiban, ő, ő még egyes modern francia katolikusok csigalépcsőjének a legtetejére is fölkanargott, sőt egész különös öröme telt benne, hogy egy-egy nagykövet próféta felelőtlen kijelentő mondatait a maga szubtilis magyarázataival ducolja alá. Tehette, hisz ezalatt egy percre sem feledte el, hogy ez az egész gondolat-konstrukció pusztá intellektuális remeklés, a hivatások ráérő nemesjátéka, amelyet nem árt egy árnyalati gúnymosollyal festeni alá. Ez a gúnymosoly, mely a hajdani Behr Coignard romboló szkepticizmusának volt egyetemképes párlata, nem oly erős, hogy a neokatholicizmust igénylő tényezőket sértené, viszont csendes hátsó ajtót jelentett ama művészkörök felé, amelyekkel Behr Alfréd Bors létére sem óhajtotta az összeköttetést elveszteni. Sőt ezek a művészek némi zsvány-elégtétellel tekintettek Alfrédre, mint külvárosi csavargók a szmokingos zseb-

tolvajra, aki behatol egy előkelő társaságba, megjelenésével és dialektikájával elszédíti a született szmokingosokat s közben az aranyórájukat is lekapcsolja. «Nagy csirkefogó», hunyorogtak a lompos művésziúk, akiket ő szívesen lekötelezett egy dicsérő kritika, vagy «hús ficcs» erejéig. «Igen finom, mélyen szántó esztétika», bólogattak a tudomány oszloposai, akiknek ő mély meghajlással ajánlotta jóindulatába a kor kultúrvezérei szemében oly hasznos elveket leszögező különlenyomatait. S bizonyos, hogy ez a «nagy csirkefogó» és az a «mélyen szántó esztéke» olyan gyök, amelyekkel Alfréd biztosan áll a magyar szellemi életben, nem is szólva az automobil ipar aranyfedezetéről.

Zoltán gyógyításai Alfréd szimatát rögtön megbirizgálták. Az a farkasréti délután, amelyen Zoltán az emberi várakozásokra hivatkozva, Pier delle Vigne számára a tarka házban helyet szorított, Alfrédra mély benyomást tett. Ő már akkor látta, hogy Zoltánt egy új embertartó-fiókba kell elhelyeznie. Az a Rimbaud-fiók, amelybe Zoltánt idáig bedugta, immár nagyon is tétova, általános kategóriává vált. Ez a Rimbaud magyarul nyers zsenit jelentett. Embert, aki érdemtelenül jutott a tehetségéhez, azt el is kótyavetyéli, de mégis csak tehetség s Alfrédnak tisztelnie kell. E délután nyilvánvalóvá tette, hogy Zoltán tovább differenciálódott a Rimbaud-ok közül s az «erkölcsi beállítású félkegyelműek» közé ment át. Alfréd ide sorozta mindazokat, akik hisznek «az életnél több»-ben s akármily nevetséges e hiedelmük, ép e hitük révén az emberiség örök motorjai. Alfrédot már akkor megütötték a Zoltán emberi várakozásai. Nincs-e itt valami, figyeltek föl az ő éber érzékszervei, aminek a neokatholicizmus hasznát láthatná? Ezek a futó próféták nem ugyanannak a kortalajnak a rendezetlen, metán-szerű fölvilanásai, amelynek a tőzegét, a Bors Alfrédok neokatholicizmusa emeli ki a betűipar javára.

Zoltánnak az a dolgozata, amely az Elme-olimpuszt a Panacea ellen zúdította, Bálinton át Alfrédhoz is eljutott s noha ő akkor Párizsba utazott, hogy a Bibliotheque Nationaleban a Pascal-irodalmat tanulmányozza, elutazása előtt egy névjegyen gratulált Zoltán «erkölcsi túlfűtöttségű» írásához. S íme ez az ember, aki mint író X-et is elbájolta, mint erkölcsi lény azért az undok Szirmaiért is kockára tette a jövőjét s mint tudományos író fölfordította a tudós viselkedéséről alkotott fel-fogást: haza jön Hodosra, csodadoktor lesz s a Cigánysor latyakjába veszti «zsenijét».

Ő, Alfrédnak különös érzéke volt az életstílusokhoz! Ő megértette, mért lett Zoltánból kuruzsló s előbb tudta, hogy az marad, mint maga Zoltán, aki esténként még nem egyszer előszedte Pakulár tanár úr kézikönyvét. Föladhatta-e Zoltán ezt a megkülönböztető helyét az emberek közt? Kiléphetett-e a kuruzsló romantikából, csakhogy a körorvosok szürke seregének legyen regrutája? Ő, Alfréd megértette ezt a Cigánysor latyakjába fúródó zsenit. Ha nem is belülről, a kényszerúségei felől, de kívülről a gesztusa szépségén át. S elvesztheti-e ő ezt az embert maga

elől? Lemondhat-e azokról a nemes gondolathorgokról, amelyekkel ezt a furcsa életet mindenki szeme elé emelheti?

Alfréd, amióta a barokk elhívta őt magántanárául, gondosan megszűrte baráti körét. Zoltán azonban fennakadt ezen a szűrőn, sőt egyike lett azoknak az embereknek, akikkel ép oly gondosan «ki akarta építeni» a viszonyát, akár egy-egy korunkbeli kultúr-főhatalmassággal. S erre a baráti figyelemre megvolt az oka. Alfréd kételkedett mindabban, ami az élet egyszerű valószínűség-számításán túl megy. Ép ezért tisztelhetette a valószínűtlen dolgokat, mert enyhe fölényel állt velük szemben. Ő megértette, hogy Zoltánt egy vállalt életstílus a Cigánysor latyakjába kényszeríti, de kételkedett abban, hogy Zoltánnak ez a latyak a a végcélja. Hogyis hihetne ő e csodadoktorság öncéluságában! Mi a Zoltán cigánysori élete? Egy új erkölcsi attitüd lombikkísérete. Persze Zoltán nem írhat könyvet erről a túlszigorított attitüdről, hiszen azzal önmagát cáfolná meg. Zoltán az ő állásfoglalása révén félemben, egy másik félre van szüksége, aki nem ő és majdnem ő. Ahogy a remeteráknak is kell a rátelepedő virágállat, Zoltánnak is kell egy elméleti impreszszárió. Itt van például Alfréd, aki bizonyára sokéletű ember s egyik életében talán hajlandó is erre a cikkeket fiadzó szinbiózisra.

Ép azért, mihelyt Hodosra érkezett, ő maga kereste fel gyermekkori barátját. Csak a sarokig ment autón, onnét gyalog lépdelt az emlékezetes palánkig, amely még ma is a Gulyás Pisti köveit visszhangozta. Gyalog ment: a szenteket még a mi századunkban is gyalog illik meglátogatni. Elbeszélgetett az öreg Boda pappal, megszellőztette gyermekkori emlékeit s meghívta Zoltánt egy baráti tereferére. Ugyanakkor volt tanítójához, a föltámasztott Hermannhoz is ellátogatott, sőt Boda Jánost is megkereste s e két ember adataiból valóban igen elmésen, rekonstruálta a Boda-kolónia lelki strukturáját». S hogy e rekonstrukció kárba ne menjen, külön Boda Zoltán-naplót nyitott s külön breviáriumot, amelyben Zoltán szó szerinti idézeteit jegyezte be. A fogadónapot is barátja megfigyelésére szánta s hogy a többi vendég se unatkozzék, előre fölszervirozta előttük a maga Boda-dolgozatának a tervét, úgyhogy azok is résztvehessenek az ő szellemi viviszekciójában.

Zoltánt eleinte meglepte, hogy a baráti tereferé helyett valóságos estélybe pottyant. Olyanokkal találkozott ezen a tereferén, akikre igazán nem számított. Amikor a Pestről hozott inas az empire-fogadóterem üvegajtajait széttolta előtte, a sok fényes ruha s forgó fej örvényében, mint egyetlen állandó pont, Horváth Ilonka meghalványodott arca tűnt föl egy piros karszék duzzadt támlája fölött. Még ki se hámozhatta magát Lotti barátságos faggatozásából, a háziasszony vállalai mögül, mint két gúnyos csillag, Bözsi csodálkozó szemei fordultak felé. Hogy került ide ez a meztelen karjai fényében csillogó varrólány, akit az ő képzelete az esernyő és piskóta história kórházi ágyán felejtett. Miféle viszonyban van a háziakkal? hol szerezte az ékszereit? S hol nőtt meg? Ez volt a legmeglepőbb: mintha megnőtt volna. Már nem az a

húzsák, akibe a Liliom-utca sarkán beleverődött. Nyulánk lett s csillogóbőrű, mint a palack, amelyen csillogó bor aranylik át. Zoltánon még egy női Monte Cristo-mese is átvillant. Talán őrajta akarja megbosszulni magát? Egyre a Bözsi báblepke metamorfózisát figyelte s ugyancsak vékonyan csordult belőle a szó. Nem is nyugodott meg, amíg szóba nem elegedett vele.

— Hát magából mi lett? — kérdezte egyszerűen.

Bözsi a szemébe nézett s különös hangsúllyal, amely vad is volt, gúnyos is, de mégis leginkább léha, egyetlen szót dobott Zoltán arcába s fölkacagott. Rövid szócska volt, jó, hogy csak Zoltán hallotta, de legalább minden szépítés nélkül jelölte meg Bözsi társadalmi helyét. Zoltán tudomásul vette ezt a szót s végigsimította tekintetével a lányt. Abban azonban ki tudja, mi lángolt fel. El akarta képesíteni az ő népligeti mulyáját, vagy micsoda? Odaszólította Károlyt s a nyakába dobt a puderes karját, mint egy külön fehér állatot.

— Ez az én Töftőf Jancsim. Helyes kis fiú ügye? Nézzen végig rajtam : ahogy itt állok, kész cserekereskedés. Ami ruha, ő adja nekem, ami meztelenség, én adom neki.

— Még elég jól járok — hehetézett Károly, az ő betanult szellemességével. — A ruha kevesebb.

Alfréd a terem másik sarkából követte a társalgást s annál jobban meglepte balkéz-sógornőjének ez a felizzása, mert semmit sem tudott Zoltán és Bözsi népligeti sétáiról, sem Balázsék emlékezetes vaságyáról. Ő Bözsit csak az ékszerfogasnak nevezte, olyan közömbösen hordta hivatása ballasztjait s most egyszerre lélek, nem is lélek : vadság lobban át az arcán. S ni, a kis Pákozdyné is hogy rájuk vesztette a szemét. Ezen szegénykén úgy látszik megkönyörült az Isten, feloldotta a meddségét, legalább is nagyon bőszabású a ruha dereka. S mégis úgy úszik Zoltán után a tekintete, mint papírsarkány után a zsinór. Még Pákozdynak is föltűnik. Mielőtt Zoltán a feleségéhez léphetne, középük áll.

Hatása van a nőkre, állapítja meg Alfréd. S csakugyan a tulajdon felesége, Teri, is ott forog, ott kotyog körülötte. Pedig csak a délelőtt oltotta be Zoltán ellen. Alfréd minden barátjáról mondott valami nevetségeset a feleségének. Betegesen féltékeny volt s a féltékenysége állandóan új és új veszedelmeket szimatolt, úgyhogy beszélgetésük java pletykálódással telt el ; így akarta immunizálni Terit e lehetőségek ellen. Ez a csodadoktor aligha ismeri a nőket, magyarázta neki délelőtt, jó oka van föltételezni, hogy ártatlan. Terit azonban nem fészélyezte ez az ártatlanság, hanem ugyancsak elállta Zoltán elől a világot ; végül előtte is, mögötte is, oldalt tőle, mindenütt Teri volt a világ, mintha legalább is négy Teri fogta volna el előle az égtájakat.

Talán ép az ártatlansága szúrta szemet a nőknek, villant át Alfrédon s ebben a pillanatban egy nagyszerű, kamatozó gondolatmenet indult meg benne. Noha csaknem görcsbe húzta őt a féltékenység, amelyet a legcinikusabb gondolatokkal sem tudott elernyeszteni, ha a feleségét

férfiak közt látta, átszaladt a szomszéd dolgozószobába s ott az íróasztal itatósára kék ceruzával ezt a mementót jegyezte fel: «a szűz Rasputin». Holnap, ha a naplóját jegyzi, bizonyára újra megjelenik e mementó mögött az a gondolatsor, melynek most csak az elejét érzi s ez a gondolatsor nem lesz közömbös a neokatholicizmusra sem.

Az estély folyamán Alfréd még többször is megtette ezt az utat a dolgozószoba itatósáig. A nők érdeklődése mögött lassan a férfikiváncsiság is fölvonult s Zoltánnak Alfréd minden barátja előtt le kellett szigorlatoznia. Egy fiatal pap, aki Párizsban az Institut Catholiqueban tanult s könyvet írt a francia katolikus írókról, Paul Claudelről faggatta ki. Zoltán Bálint könyvtárában ismerte meg ezt az írot és korántsem taksálta annyira, mint ez az ifjú pap, aki vallási kétélyeit azzal nyomta agyon, hogy ha egy tokiói francia nagykövet ennyire beenyugodhat a tridenti zsinat egyházába, mért kételkedne ő. Zoltán Claudelnek azt az írását pécezte ki, amelyben a megtérését írja le.

— Én nem hiszek a megtérés villámcsapásában — vitatta. — Az ilyen megtérés a Notre-Dame-templomban fedő-érzés, amely alatt örökké ott gennyed a lélek valódi tartalma, mint tapasz alatt a kelés. Az igazi vallásos ember azzá lesz s maga sem tudja hogyan. Egyszerre csak azon kapja magát, lám, erre, ami olyan régen ott van a lelkemben, azt is mondhatom: Isten. Aztán megszokja ezt a szót, más szavakat is megszokik s lassan minden érzés megtalálja a maga szavát. De nem is a szavak a fontosak, hanem az érzés. Nem a hit, hanem a vallásosság. A hit a vallásos érzés szóburka. Akinek van vallásos érzése, eligazodik a hit szavai közt is. Aki azonban a hiten és a megtérésen kezdi, úgy jár, mint Paul Claudel, túl kell kiáltania önmagát.

Alfréd ezt a gondolatmenetet is jellemzőnek találta s az itatósra ez a megjegyzés került: «a hit szekunder».

A vallásos érzés ellen persze Horváth Laci is felvonultatta régi ágyúit. Lacit bántotta, hogy az ő Zsófikája is úgy pislog a csodadoktorra, mint valami tüneményre s élesebben esett neki hajdani barátjának, mint a tárgy indokolta volna.

Ez a ti vallásosságtok — magyarázta Laci — fogalmazási vívmány. A vallást nem lehet elválasztani az ég zsinórpaddlásától. Vagy hiszel a Gondviselés bábszínházában, vagy sem. Sajnos, ha a tudomány szétrombolta is ezt a bábszínházat, nem irthatott ki bizonyos szavakat. Most jöttök ti a ravasz fogásaitokkal s fölmesterségeslégzitek ezeket a döglött szavakat. Nem hisztek és vallásosak vagytok. Mi ez, ha nem család? Kétsípú fogalmazástok voltaképp szociális megtévesztés. Nevezük nevén a ti vallásos érzéteket s megmarad a jó öreg polgári becsület. Az és semmi több.

Laci nagyon meg volt elégedve ezzel a kis szónoklattal s különösen a «fölmesterségeslégzitek» kifejezéssel, amely akár mestere pamfletjeiben is megállott volna. Zoltán belemosolyodott a kakaskodó gyerekarcba, amely neki most is csak a szalmakazal alatti Lacika arca volt.

— Élet sincs, még is beszélünk róla — mondta szeliden. — Van sejtoszlás, nyargaló tüdő és retinakáprázatok, de élet nincs. S mégis mennyire van életünk. Az ember legnagyobb valóságai a fikciók. — Zoltán nem ragaszkodott ehhez a válaszához, inkább a Laci újabb förmedése elől akart kitérni vele. Mért bizonygassa az ember az Istent, aki a szívében van? Alfréd azonban ezt a választ is nagyon jellemzőnek találta s az itatóspapírra megint odakerült: «élet, Isten, fikció».

Majd maga Alfréd fogta vattatóra barátját a gyógyításai felől. Zoltán kitérő válaszokba húzódott vissza, de Alfréd egyre pontosabb kérdésekkel törte fel az ő kagylóhéját.

— Ne térj ki, itt ez a kérdés: hiszed-e, hogy egy beteg állapotán a tudomány előírásain túl is segíthetsz? Itt van egy tüdőgyulladásos beteg. A belgyógyászat előír tíz gyógyeljárást. Hiszed-e, hogy a te kezeden ott van egy tizenegyedik, amely nincs semmiféle könyvben?

A teremben minden beszélgetés elállt, a bélelt karszékek Zoltán felé fordultak, Lotti az ásitása elé tartott tenyere fölött ámuló tisztelettel meresztette a szemét s a gróf úgy bámulta Zoltánt, mint egy elébe vetődött öslényt. Alfréd célzatosan adta fel a kérdést, mintegy kiszolgálta vele Zoltánt. A kérdés határozottsága mögött olyan válasz lappangott, amely nagyon is beillett volna Alfréd dolgozatába a szűz Rasputinról. Zoltán még e komolytalan várakozás előtt is pontos akart lenni.

— Az ember nem automata s a gyógyszer nem hatos, amelyet elég belédobni. Sosem támad olyan tudomány, amely egy beteg ember bajának minden gyökerét elmetshetné. Az emberre, aki a beteg mellé áll, mindig marad valami.

Alfréd ezt a választ már nem írta föl az itatósra s azt sem, amit Zoltán később beszélt, csak lefekvéskor jegyezte oda az angol szótára szélére (Alfréd csak szótárat lapozva tudott elaludni): hit a betegségek misztikus befolyásolásában. Ő maga is érezte, hogy Zoltán vallomását csak enyhe túlzással lehet misztikus hitté bélyegezni. Ő, igazat szólva, sokkal vakmerőbb, okkultistább vallomást várt tőle. Sebaj, ezen a ponton majd az alapgondolathoz idomítja a részleteket. Mért idegenkedjék a neokatholicizmus a Dichtung und Wahrheit eszközeitől? . . .

Mivé zsuorodnak azonban az itatóspapírra és az angol szótár margójára jegyzett ideák Hetzel doktor előtt? Nem joggal átkozza-e el Kutasi nagyságos úr tyúkszemét, a démonoknak ezt a miniatűr lakóházát, mely annyiféle rosszat zúdított reá? Előbb a sebésztanár cukrát, aztán az unokaöccs rágalmait, majd ezeket a zsidókat, akik szeánszot rendeznek a cigánysori kuruzsló tiszteletére. Ezt a «szeánsz» szót Gulyás Pisti alkalmazta a Löblék fogadónapjára, akiből Hetzel doktor néhány fitymáló, piszkáló megjegyzéssel mégis csak kiszedte az «új bádogtető avatásának a történetét, anélkül, hogy kifejezett kíváncsiságot árult volna el. — Mi ez? Macesz? bökött például a segédjegyző lángosára, melyet a szobaasszonya hozott át tízórásra. Vagy igaz, maga nem él maceszsal; a főjegyző úr kapott rá újabban. Te Pisti, azt hallottam,

hogy ti kultúrlekvárral ettétek a maceszt. Majd az utcán csípte el Gulyás Pistit. A nemjóját kendnek, főjegyző úr, förmedt rá hátulról belékarolva, amióta a butikos méltóságosékhöz vagy bejáratos, meg se látod a szegény embert.

Gulyás Pisti nehezen fanyalodott rá a szóra, a Löblék fogadónapját nem sok dicsőséggel ülte ki. Nem járt ő ilyen helyen soha s amikor bevezették, csak arra vigyázott, hogy a szőnyeg el ne szaladjon vele s minden asszonynak kezet csókoljon. Zavarában kétszer is körüljárta őket, csak a Bözsi kacajánál tért magához. Hanem ez az utolsó legyen, jegyző úr, röhögött a szemébe a hajdani varrólány. Szegény Pisti csak akkor vette észre, hogy egyszer már találkozott ezekkel a kicsorduló szemekkel. Attól fogva lehúzódott egy karosszékre s őrizte az ülökéjét, mintha odaenyvezték volna. A teából nem kért, ő sosem iszik teát. Ezt az egy mondatot kottyantotta el egész este. Tulajdonképen a kétágú cukorfogótól félt, amelyet ez a bűdös Lotti olyan ügyesen forgatott, mintha az apja boltjában azzal mérte volna a cukrot. Már e hosszas elszigetelt üldögélés alatt is bizonyos halk sértődés jelentkezett Gulyás Pistiben, amelyet a visszaemlékezés valóságos dühhé élezett.

— Hagyd el — legyintett Hetzl piszkálódásaira —, ha ott nincs néhány csóré fehérnép, leragad a szemem. Ördög érti, hogy beszélnek ezek. «Kote kotutsz, koigy kobe, koszél, koni?» Emlékszel rá az iskolából, ott beszéltünk így. Hát ez is valami konyelv, amit a pesti zsidók találtak ki. Egy zsákba rakják, ami szót a jó Isten a magyarnak ajándékozott, összerázzák, aztán kiöntik s akkor csodálkoznak, hogy milyen okosak. Egymás mellé került ott a lélek, meg a halcsont, Petőfi meg a körisbogár. S láttad volna, hogy bólogatott a Lotti. Értett az mindent. No gondolom, ha te érted, hát az én másik végem is érti, mert olyan buta az, ismerem lánykorából, amilyenből az Isten is csak egyre kap szabadságot. Én csak Pákozdyt néztem egyre. Az öreg Behr legyezte a nagy füleivel, de az majd kipukkadt. Gondolhatja, hogy viszkedett az Ősi címere. Hanem a Boda pap fia, a te konkurrensed, az értett a nyelvükön. Úgy látszik zsinagógába jár egyetem helyett. Épúgy hadart, mint a zsidók. Az egész szeánsz vagy mi fene érte volt. A végén már csak ő lefetyült, mi meg bászli képpel hallgattuk, mint a gyerekek az iskolában. A Pákozdy rám néz, én meg ő rá. Egyszer csak előnti a vörös. Fölugrik. Őneki menni kell, mondja s otthagyja őket két betű közt. Azzal én is szedem magam, a betegség marad ezek közt, végén is asztalt táncoltatnak. No az úton piringatta is Pákozdy a zsidók istenét. Hogy mit csináljanak a bérletükkel. Még a feleségét is szidta. Mit tátintottad el úgy a szádat? A kutyám különbül ugat, mint ezek s te úgy ültél ott, mint a tulajdon lakodalmadban. Szegény Ilonka, tudja, hogy van, el is sírta magát hamarosan.

Amennyire tetszett Hetzelnek a beszámoló kritikai fele, annyira fájt Zoltán szereplése. A cigánysori szenttel elbánt volna valahogy, de mire megy a zsidó földesúr barátjával? S ha legalább a polgárság állana

mögötte. De nem most kell ennek a Horváth Lacinak is az ő tormájába beleesnie! Nősül a számár. Jó helyre. Majd kiabriktolja az öreg molnárné. Pénzt azt nem, hanem hogy az én leányom így meg úgy, arra elkészülhet a Laci. Persze ezeknek jól jönne, ha ő felpakolna Pestre s itt maradna nekik a körorvosság. Laci meg ahelyett, hogy kinyomna belőlük egy pesti rendelőt, a pusztuló magyar fajról, meg a nép öléről fecseg s csak addig halogatja a nősülést, amíg valahol egy körorvossághoz jut. Természetes, hogy jól esne neki, ha ép ő alatta szakadna be a jég. A kis Molnár Zsófiika meg is mondta a Varga-leány lakodalmán: «Nem kaptak volna rá úgy az emberek Boda Zoltánra, ha egy rendes körorvos van a faluban». Ezt mondta a kis finnyás. Gondolni való, hogy a parasztok rábólintottak. Ép jó helyen beszél, az öreg Varga úgyis azt tartja, több esze van neki, mint akármelyik úrnak. legfőleg azok megszöknének a takarékból a pénzzel, ő meg megőrzi. Hát ezek persze hogy kapnak az ilyenek. Majd Horváth Laci, a tanár úr fia, magyarázzák, az okosabb lesz. Még ezek is az ő vermét ássák.

Bizony cifra tornya volt ez a véletleneknek s érthető, hogy amíg Hetzel doktor az októberi szelek dudái közt a meggyérült pacienturáját látogatta s lepergetett egy-egy szemet a tízezerkoronás vizitjei olvasóján, egyre kívánatosabban fehérlett föl előtte a lakkbútoros pesti rendelő s a zöld lámpaernyő, amely alatt ő a betegek fogát tömögöti s kényes aranyhidakon reszelget. A háromtól hatig mennyországnak ez az álma, melyben egy húzásért akár százezer korona is potyog, talán még a járási takarékok vakmerő kölcsönébe is beugratja őt, ha egy kicsit vékonyabb csontokból összeszedett ember. De Hetzel doktort hétféle cserlében fürdette meg az a jóságos sváb teremtmény, mielőtt a világra bocsátotta. Olyan ő, mint a bakancs, minél többet koptatják, annál állósabb. S egyéni szívósságán túl itt az atavisztikus rend tiszteletét is megbántották. Kitérhet-e ő, a törvényes orvos, a kuruzsló elől? Nemcsak az obulusok dideregnek, de a rend belénevelt makacssága is megmocordul. Hetzel ezeken az októberi sétákon nemcsak a családjának a hőse, hanem az egész teutonságé. Sigfried ő, Hetzel Sigfried, aki a rendnek muszáj lenni diadaláért az októberi szelek gúnyos dudáinak is visszafelel s a fogorvosi szék álmát is elhessenti.

S nincs-e igaza? Nem torpannak-e meg a Sigfriedek makacssága előtt a gonosz véletlenek. Októberre november jön, télre tavasz, s a véletlenek új áramlása indul meg, ép ellentétben a tyúkszem véletleneinek az áramával. Ezeket persze már Hetzel doktor sem nevezi véletleneknek, hanem épen fölébredt égi igazságszolgáltatásnak. A mennyei bosszúhivatal körorvos-osztályának a jelentkezése ez.

Először is az idő idő s azért van, hogy alámossa a csodát. Kiderült, amint várható volt, hogy Zoltán föllépte nem valósítja meg a boldogult Mecsnikov utópiáját. Az emberi öröklét mégsem a hódosi Cigánysoron jelenik meg s Zoltán betegek közül is el-elpottyan egy-egy. Akinek a gyomrában például ökölnyi daganat tenyészett, nem kér töltött káposz-

tát a Zoltán kézsimitása után s némelyik vénasszony nem annyira fogékony, mint Rozi, hogy itt ragadjon a világban a szerelme légyapírján. Sőt olyanok is elpatkolnak, akik még sokáig élhettek volna. Halász intéző például nem lő ki többet a kertbe, de egy nap a homloka mögé küldi a golyót s ő nincs ködből, mint a kerti kísértetek. A türelmes Halászné jól jár ezzel a golyóval, de Hetzel is jól jár, megy-megy, mint a dongó s lerakja faluhosszat a petéit. «Ez is a kuruzsló áldozata, úgy kell nekik.» S maga Zoltán egy szóval sem mentegetődzik, sőt épen ő nyirdogálja legbuzgóbban az emberek vak hitét. Az akarat gyógyít meg a szeretet, nem én, mondja, noha ládászám hozatja az orvosi könyveket.

S lassan a Boda-ház is veszti régi jellegéből. Már nem az a szeplőtlen fellegvára az emberi segítségnek. Vagy ha az is Zoltán felől, vannak hátsó hágcsoúk, amelyeken a gyanu fellopózhat. Zoltán nem fogad el pénzt s ha kínálják, csak nevet, minek az neki. Ma a János bátyja vendége, holnap Kőkőnyei Gyurkával eszik, holnapután Hermannékkal. Fedele is van s ha beszakad, kihúzódik a szőlőhegyre. Igen ám, de ha az ember Boda papékhoz megy el a tojásos kosárral, bizony csak kiüríti a tisztelendőné asszony, akár hajdan, amikor az ura írásaiért jártak ki s be tőle a fedeles kosarak. A tisztelendő úr is szívesen összeereszkedik azzal, akit a fia ép kezelt s addig tömik szóval, míg csak behívják egy kis borra. Nagy raffinált az a Boda-gyerek, magyarázza Hetzel a belső soron, maga muzsikál s az apjával tányéroztat.

A belső soriak előtt különben nem kell a Zoltán dolgát rontani, rontja ő maga. Boda-vér van abban is. A szegénységgel paktál, gyanakodnak az első csoda hültén. S csakugyan Zoltán barátjai csupa Boda Jancsi- meg Kőkőnyei Gyurka-féle. Még a Kuka Márit is többre becsüli az, mint a gazdákat. Az öreg Varga, a takarékbeli, a Hermann esete óta nagyra volt vele, s hogy megdagadt a feje, őt hívatta. «Megyek, de előbb a Márit nézem meg, orbánca van, két nap óta félrebeszél.» No, azóta rajta is ragadt a belsősoriak közt : jön, csak a Kuka Márit nézi meg.

Boda pap is bele-beleönti a közvéleménybe a maga hajdani epéjét. A szegénység embere ez, akár csak ő, előbb a zsellér, aztán a gazdag. A külső soron ez tetszik is, de a külsősoriak tetszésével is csak a maga ügyét veszti Zoltán. Kinek kell a kódisok orvosa. Lázító, akár az apja. S karácsony óta Behr is Párizsban van. Löblék a földdel törődnek s nem a sógoruk bolond barátjaival.

De ha a «felső tizezer» a barokkot tanulmányozza, annál jobban összefog Zoltán ellen a középosztály. Hohó, ez nem a régi, háború előtti generáció ám. Az öreg jegyzőt elvitte az asztma, az iskolában csupa fiatal tanító, a tisztelendő urat is leszólította a katedréről a veje. Kutya ember ez a Csanádi Gábor. Ez nem locsog mindenki kedvére, mint a régi pap s nem takargatja körmondatokba a véleményét. «Békebontóknak és javasoknak ebben a községben nincs helyük» — mondja s a presbiterek ráhümmögnek. Jegyző-Lajcsi is megjön karácsonyra a feleségével, ő

maga olyan ugyan, mintha mindig álmos volna, de az asszony annál többet cseveg.

— Megbukott s nem mer nekimenni a javítónak — magyarázza a hajdani medika s úszóbajnoknő. — Ez valami beteges félelem nála. Tehetséges fiú, de kicsit . . . s itt a tulajdon homlokán mutatja a hiányzó kerekeket.

— Megbukott? — csap a feleségére Pákozdy. — Tudnivaló volt s ezek a buta hódosiak egy bukott kölyök bicskája alá adják magukat. Ki kell törni az ilyenek a nyakát.

S a bukás története épen úgy végigfutja a falut, mint annak idején a Panacea cikke és sokan vannak, akik örülnek, hogy nem kell valószínűtlen dolgokban hinniök. Még mindig nem doktor? — tanakodnak Zoltán barátai is. — Miért nem vizsgálják le? Talán kicsapták az egyetemről? Hetzel doktor mond is olyat, hogy majd kicsapják s az emberek ezt a vélekedést mult időben adják tovább. De hát miért nem vizsgálják le Zoltán? Az ősszel egy napra felutazott s másnap visszajött. Mi ez? — latolgatja Boda János is. — Nekik, akiknek az életébe Zoltán mindennap új gyökeret bocsát, édeskeveset jelent, hogy doktor-e vagy sem, legfőlebb ő elébe kívánnák pajzsul azt a doktorátust. De akiket csak a halomlás vagy egy kiállt torokfájás fűzött Zoltánhoz, azokban ugyancsak megtépázódott Zoltán csudadoktorsága. Olyik még el is szörnyűködik magán: Hogy mehettem hozzá; ha megégetett volna!

Hetzel nem minden gyönyörűség nélkül követte a falunak ezt az ellenreformációját, melyben őneki Pázmány szerepe jutott. A patikában órákhosszat előcsárolta a cigánysori szentet, sőt rá is üzent a községi bábával, vigyázzon, föld alá ne dugjon több embert, mert becsukhatja. Hetzel okos ember, jól kifőzi a dolgát. Majd bolond lesz, hogy kuruzslásért jelenti föl. Leszurkolja a pénzt s tovább kuruzsol. Emberölést, vagy legalább is mérgezést kell rábizonyítani, ha már olyan gyatra páncélt adnak a körorvosra a hazai törvények. Különös lázas szimattal jár utána a Zoltán prakszisének, jobban érdekli, mint a magáé. Egy februári napon aztán be is üt a várva-várt eset. Ha nem is gyilkosság, de súlyos testi sértés.

Zoltán egyik vasárnap délután kinn pincézett Boda Jánossal, Kökönyei Gyurkával s a «Boda-kolónia» néhány összeszokott emberével a csupaszból diók alatt, ahol hajdan az apja a maga alakjára szabta az Új Testamentumot. Még épen csak hogy engedett a tél, maguk voltak az egész hegyen, de megszokták őszi ezeket a vasárnapdélutánokat s szebb délutánokon is kihúzódtak. Az ilyen pincézésen több szó folyt, mint bor. Zoltán rákapatta a barátait, hogy ki-kitergessék a bajukat s egy-egy megjegyzésével úgy intézte, hogy a megoldott őszinteség a másikkban életbátorsággá válják. Ahogy jönnek haza, valaki leszólítja Zoltánt a csapatból. Az öreg Hamar topogott a háza előtt, a fölengedő hó latyakjában. Nagy kedvetlenségében többet köpött a pipája mellé, mint amennyit kiszírt belőle. Zoltán mintha csak kádenciával jött volna erre a

rossz kedvére. Ő nem tudja, mi lelte. Elfolyott belőle az erő. A falat megáll a gyomrában, mintha kavicssal raknák teli. A Hetzel doktor csöppeket írt, de mi az a csöpp az ő bajára. Zoltán megígérte, hogy másnap átjön; addig ne egyék semmit. Látta az öreget egy év előtt a templomban, ő került a cifrázó legöregebb Varga helyére, meghamudott azóta az arca.

Másnap próbareggelit adott neki s belébocsátotta a gummicsövet. Az öreg nagy szemet meresztett a csőre, de a menye is bent volt meg a felesége is, hát csak nyelte, amíg nyelhetette. Hanem amikor tövig elfogyott benne a cső, megijedt, hogy ítéletnapig ott marad benn; ellepte a veríték s gyűrökre ment Zoltánnal. Alig lehetett megmenteni valamit a gyomornedvéből. — Hű de melegem lett — szégyenkezett utána s odaült az ágy végébe s törülte a szürke arcát, amelyen a régi kékespiros Hamarból csak az orr körüli viszerek márványzata maradt meg. Zoltán már ott a helyszínen is babrált valamit azzal, amit a gyomrából kivett s kifelé menet mondott is valamit a fiatalasszonynak, hogy alighanem meg kell operálni az ipát; másnapra biztosat tud. Másnap dolgavégeztére halasztotta a Hamarék meglátogatását; idő kell ahhoz, amíg beleugratja az öreget az operációba. Ahogy az udvarba fordult, ki terem előtte, az ifjú asszony s valami nem jó csillog a szeméből.

— Baj van ám — suttogja s a hangja furcsán ötvényezi az úrféle előtti respektust, az ipa miatti haragot s a Zoltán iránti ösztönös rokonszenvet. — Édesapám reggel óta bukja a vért, háromszor is hányt már, elment tőle vagy egy lavor. Megbökte a cső.

Zoltán indult befele, de a menyecske visszahúzza.

— Maradhasson; nála van a Hetzel. Édesanyám nem engedte, hogy magáért izenjünk.

Azon szóra jön is a Hetzel s pirongatja a mögötte sápítózó vénasszonyt. Alighanem ép Zoltánt festette a falra, mert ugyancsak ördögnek nézte, amikor megjelent.

— Na, barátocskám, maga elbánt szegény Hamar bácsival. Igazán itt az ideje, hogy leszámoljunk az ilyen javasokkal. — Azzal ki, mint egy borkabátos Jupiter. Zoltán ott maradt a Hamar néni átkok magasa és pityergés mélye közt hullámzó sápítózásával.

Egy nap se telt belé s az egész falu tudta, hogy Zoltán valami rézcsövet dugott le az öreg Hamarba s attól olyan vérzést kapott, hogy talán minden vére elfolyik, ha Hetzel el nem állítja. De Hetzel nem hagyja annyiban, törvény elé állíttatja, már meg is tette a följelentést.

A Boda-kolóniába is beleszúrt ez a hír, de Zoltán csak olyan nyugodtan jár köztük, mint előbb s nyugodtsága faláról visszapattan a kérdő várakozások borsója. A csendőrörmester kihallgatja, de ő neki erről sincs szava s úgy sétál a belsősoriak tekintete közt, mintha nem is az ő oldalát tapogatnák azok a kések.

Március végén megjön az idézés. Zoltánnak a járási székhelyre kell mennie; kéri tőle a Hamar István testi épségét. No, attól a testi épség-

től ő nyugodtan alszik s már napkelte előtt nekivág az országútnak. Kutyaagol, de szívesen. A március ebben az évben korán megkopogtatta a fákat. A természet csontjai megropogtak s az alvó rügyek visszaemlékeznek a jó Isten üzenetére, amelyet még a teremtés hajnalán küldött minden eljövendő rügynek. Zoltán lába előtt észrevétlen szél borzolja a tegnapi eső pocsolyáit s az őszi vetés zöldje törtető fényességgel kiabálja túl a rög barna álmát. Zoltán szívesen kerülgeti a pocsolyákat is. Az inai vidámságában kapja vissza, amit a pocsolyakerülgetésben elveszít. Még a verebek is hogy csillognak ebben a március-hajnalban. Az ember szinte várja, hogy nem énekelnek-e. A természet gondol egyet s őket ugratja be a vakációzó énekesmadarak helyett.

Bizony jó ideje annak, hogy szegény Hamar ép ebben a tagban őrizte a birkákat. Megvan negyven éve is. Hol vannak azok a birkák s hol lesz maholnap Hamar bácsi is! Bizony csunya dolog, hogy az emberben egyszerre megbolondul valami, mintha csak forradalom ütne ki a sejtei közt s a sejteknek ép a forradalma örökre elüti őt a március-hajnaloktól, meg ettől a gyönyörű Orbán-tagtól is, amelyhez a gyermekkori birkapásztorkodásoktól az utolsó évi aratógépig annyi gond tapad. No, az aratóktól sem kell Hamarnak többet félnie. Nem lincselik meg a gépeiért s Zoltánt sem állíthatja másodszer törvény elé a teste épsége miatt. Ő, Zoltánnak nincs miért tartania a Hamar gazda visszajáró testi épségétől. Volt madár, amelyiknek a bendőjében elnyelt gyémántot találtak, Hamar bácsi gyomrában azonban az igazság rejtezik, Zoltánnak van ideje, ő bevárja, amíg ez a gyomor visszaadja az igazságot. Egyelőre mit tegyen? Az ég piros rámás felhőit nézi.

Ormánd előtt kocsizörgés kerekedik a háta mögül. A nagy kapaszkodón a kocsinak is kapaszkodnia kell; lépést haladnak egymás mellett, Zoltán s a lovak. A bakon a Hamarék szolgalegénye ül, a féderes ülésen a fiatal Hamarné, a menyecske. Zoltán köszön; a menyecske vissza. A lépésben haladó kocsi rúdja hegyén egy madár egyensúlyozza magát. Zoltán arra gondol, ő is olyan, mint ez a madár s majd fölveti a jókedv: Hogy ő pörbe megy? Mindjárt kifigurázza azt a pört.

— Ejnye, nem vennének fel? — kérdi a menyecskét. — Még el késem s nem lesz kit elítéljenek.

A menyecske annyira megzavarodik s csak ráüti a fejét: tessék. Zoltán felkapaszkodik, egy szót se ejt a pörről, azt se kérdi, hát az öregek hol maradtak, a földeket dícséri, a grófi vadaskertről beszél, nyulakról, őzikekről.

A menyecske bosszankodik magára, mért is engedte föl Zoltánt, mit szól az ura s kivált Hetzel, ha megtudják. Lesül a képe, ha együtt kászálnak le a járásbírótság előtt s közben már faragja a mentő érveket, «De amikor ő kért. Hirtelenében azt se tudtam, mit mondjak». S annyira belejön a mentetegetésbe, hogy már Zoltánt is mentetegeti. Erre előbbre is megvolt benne a hajlam, akármit fújt a család. Haragudott Hetzelre. Egyszer beteg volt s amíg hallgatta, a hátára hajtotta a pufók fejét.

Attól ő olyan dühbe jött, hogy azóta rá se tud nézni. Pedig úgy kell hallgatni, de ő nem tehet róla. Hát akkor már inkább a Zoltán! S most, hogy cigánysori a doktor itt ül az oldalán s az őzikekről beszél, egyszerre csak kitör belőle a hirtelen rokonszenv. Zoltán az első őzet emlegeti, amit a Horváthék udvarán látott gyerekkorában. Kiszabadult a vadaskertből, apa, Sándor, ejtette el. A Hamar-menyecske meg akarja hálálni ezt az őzet s egyszerre csak ott tart, hogy Hetzelt ócsárolja, pedig senki sem kérte rá.

— Tudta az, mért nem akarja fölengedni az ipamat Pestre. Nincs magának semmi baja, csak a vérvesztés, mondja, maradjon veszteg. Az öreg pedig fogy, át lehet látni rajta s nem áll meg benne az étel. Az uram nem nézhette, már úgy szöktette el Hetzel elől. Jön este a Hetzel és keresi az őreget. Én makogok valamit, hogy Farnádon vannak, valami rokon lakodalmán. De Hetzel kitalálja, miféle lakodalom ez s szid mindnyájunkat. Félünk a cigánysoriaktól s bennhagyjuk őt a pácban. Az lesz a vége, hogy még egyszer föl kell zötykölnie a törvény elé. Alig bírtam megcsöndesíteni. Törődik is ez azzal, mi lesz édesapánkból, csak ő elérje a célját.

Az ember olykor elkövet valami apró ügyetlenséget, mint a menyecske is, hogy föltessékelte Zoltánt. Aztán be akarja bizonyítani, hogy az nem is ügyetlenség, hanem épen az, amit tenni kell. Addig bizonygatja, amíg az egész világnézetét kifordítja; bélese kerül kívül, szőre belül. Így járt ifjú Hamarné is. Egyre jobban át állt a Zoltán pártjára; közben maga is megdermedt tőle, mit tett: szembe fordult az ura családjával! De csak annál jobban belelovalja magát az árulásba, amelyre senkise kérte.

A járásbíróság folyosója nagy meglepetéssel várta Zoltánt. Az egyik forduló ablakmélyedésében őt-hat hódosi fogott közre egy ismert zsidó ügyvédet. Ennek az ügyvédnek olyan híre volt, hogy rajtért tolvaj kezéből is kidisputálja a libát. Fekete, vastagszalú körszakállában úgy járt a heves, mohó szája, mintha egy külön állat volna s az a szakáll a tüskéje. Rövid, pattogó kérdésekkel szedte ki Kökönyei Gyurkából a jogi tényállást, amelyről éles közbeszólásokkal nyesett le minden fölös lefetyölést. Pedig Gyurkában és Boda Jánosban, de legkivált a kis Sebestyén-lány apjában nagy hajlandóság volt a dolog humanisztikus beállítására. Csakhogy a körszakállas száj ezt nem tűrte s minduntalan lehurrogta a kislánya gyógyulását emlegető magyart. «Bánom én, ha a Jairus lányát támasztotta is fel», hallotta Zoltán a kifakadását.

— Ezek alighanem engem vesznek meg a törvénytől — gondolta Zoltán s egyszerre különös párak lepték el a járásbírószági folyosót; csak azt a kis csoportot látta a meghatottsága ködös közegén át.

Nem akarta, hogy észrevegyék; besietett a várószobába s a beidézett asszonyok suttogását hallgatta. Ezek valami kukoricalopási ügyben kaptak meghívót s most itt csiszolgatták az előszobában a

véleményüket, hogy odabenn az urak előtt egyformán valljanak. Egyenként szólogatták be őket s mielőtt beléptek volna, megigazították a fejkendőjüket, mintha csak ezzel a mozdulattal tapogatták volna meg a kiesztergált mondataikat, hogy megvannak-e még. Bentről a bíró fölharsanó kifakadásai jelezték, hogy az illető asszonyosság csakugyan nem hagyta magát kiforgatni. Az Istennek sem válaszoltak azok más mondattal, csak olyannal, amelyet előre elhatároztak. Inkább hallgattak.

Néhány perc mulva a feketeszakállú ügyvéd is megjelent az előszobában; egyenest Zoltánhoz ment. Hallja, hogy nincs védője, ő vállálja a védelmét. Zoltán a Gyurkáék csoportjára gondolt és bólintott. Ha már megfogadták mellé ezt a tüskés száját, ő nem tapasztja be. Az ügyvéd a rotyogó kályha mellé vonta őt, onnét mindenki elhúzódott ezen a meleg tavaszi napon s ő szabadon mormolhatta maga elé az utasításait.

— Maga szigorló orvos, aki kedvtelésből meg-megnézte a rokonait, ismerőseit. Pényt nem fogadott el tőlük, orvosságot nem írt, erre tanu a patikus. Ez a Hamar is csak mint jó barát hívta be s az egész mondás semmi, maga nem tett semmi olyat, amit a klinikán egy ápolónő meg ne tenne. Az a vérzés nem függ össze a maga vizsgálatával. Nem is a gyomorból jött.

— Nem? — csodálkozott Zoltán.

— A tüdőből, nyelvből, fogból, ahonnet akarja. Vagy ha a gyomorból jött is, nem függ össze a beavatkozással. Erre vonatkozólag orvosszakértők kiküldését kérjük. Egyáltalán maga nem is gyógyította őt. A család tudni akarta, fölvigyék-e Pestre; az ő unszolásukra vizsgálta meg. Csak azért, mert nem bíztak a községi orvosban, aki az uraságot is a föld alá rakta. A körorvos tudatlanságát hangsúlyozni! Erre vonatkozólag is tanuk kihallgatását fogom kérni.

A körorvos, akinek a tudatlanságát hangsúlyozni kellett, ebben a pillanatban lépett a küszöbre. A bőrkabát prémhajtókája fölött miniumszínű fej; megint miniumszínű, hiszen a fiatal Hamarnét pirongatta. Az előző pör tanui lassan elfogytak, a Boda-ügy emberei húzódtak be a bürokráciát figurázó kályhával ellentétes sarokba. Hetzel ugyancsak dühönghetett. A sértett Pestre kéjutazik s a legnyomósabb tanuk, mint Halászné is, otthon maradnak. Bezzeg itt van helyettük az egész Cigánysor, majd kiperzselik a bőrkabátját a tekintetükkel.

Végre nagy szipogások közt kivonul a kukoricatolvaj, egy ormándi menyecske s egy hosszú átok rózsafüzérére szedi az ellene szavazó tanukat. Most Zoltánt szólítja be a teremszolga. Szemben vele, szerény pulpituson, a járásbíró; a pulpitus előtt a jegyző, Zoltántól jobbra a védőügyvéd, balra egy pirosfejű legényke, aki feltűnő mohón forgatja a papírjait. Az ügyészségi megbízott lesz. Erről is beszélt a védője. Gyereke ember, egy évig az ügyvédnél bojtárkodott s az apja iskolatársa, nem nagyon fogja szorítani a dolgot. De mit lapoz annyira ez a megbízott. Elvesztett valami jelentést? Zoltán már a neve bemondásánál tart, ami-

korra fölüti a fejét az aktákból s a vádlott a szeme sarkával lekaphatja. Bizony, ez a kis ügyészségi megbízott alighanem a köszönő kedvét vesztette el s nem valószínű, hogy megtalálja az akták közt. Mert ugyan ki ez a paradicsombőrű, akurátus kis jogász, ha nem Veres Matyi? «Jó helyen találkozom én ezzel, gondolja Zoltán. Egyszer a Zádor szalmazsákja fölött a harctéren s most a vádlottak padján. S amíg a bíró az évei száma felől gyóntatja, ő a Matyi lelkiállapotán töpreng; ugyan miféle vádbeszédet olvas a hajdani lakótársa fejére.

A bíró idősebb kiforrott ember; a mutatóujján nagy pecsétgyűrű s a szemében sugárzó komolyság. Előadja a vádat s megkérdezi Zoltánt, bűnösnek érzi-e magát. Zoltán nem érzi bűnösnek magát semmi olyanban, amit itt számon kérhetnének. Hogy elkövette-e a terhére rótt cselekményt? Attól függ, mit rónak a terhére. A csövet leeresztette Hamar Istvánba; a vérzésben azonban nem bűnös.

— Akkor mitől vérzett? — kérdi a bíró.

— Vérzett, mert beteg.

— Ön tudja mi baja?

— Tudom.

— Mi?

Zoltán nem szól. Azt kellene mondania, hogy az titok. De ez nagyképűség volna egy kuruzsló száján. Hát nem szól, mert mégis csak titok.

— Ha a sértett nem azért vérzett, mert ön megsebezte, hanem más okból, a vád egyik fele elesik. Itt a bíróság előtt áll, beszélhet. Önt különben sem kötelezi az orvosi titoktartás, hiszen nem orvos.

— Nem, igazán nem az orvosi titoktartás köt? — mosolyodott el Zoltán. Ez a mosoly szegény Hrabánnak szólt, aki olyan fontoskodva emlegette ezt a titoktartást, mintha az valami orvoslovagi áldozat lenne. Pedig mivel több az elemi emberi tapintatnál? Csak jelezte Zoltán szájszege a mosolyt, de az öreg bíró nyugodt hangja megkatonásodott tőle.

— Azt állítja, hogy a vérzést nem maga idézte elő? Mivel tudja ezt bizonyítani?

— Azzal a huszonnégy órával, ami a próbareggeli és a vérzés közt eltelt.

— Igen, de a csendőrség jelentése szerint a szonda már akkor is véres volt, amikor kihúzta. S a beteg közvetlenül az ön távozása után is bukott egy evőkanálnyi vért.

— Erről most hallok először.

— De csak megnézte a szondát?

— Meg. Nem volt véres.

— Hamarné és a menye azt vallották, hogy véres volt.

— Ez az ő dolguk.

— Szóval ön fönntartja azt a véleményét. Nem az ön ténykedése okozta a vérzést?

— Nem. Még ha abban a percben vérzett volna, akkor sem.

— Hogy érti ezt?

— Úgy, hogy az érett gyümölcsöt nem a szél rázza le, hanem az érettség.

Ez a költői kép nem tetszett a bírónak, a metafora elkeni az igazságot. Zoltán kuruzslói pályafutására tért át. Nincs meg a diplomája s több, mint egy fél esztendeje orvosi gyakorlatot folytat?

— Az a kérdés, mit nevezünk orvosi gyakorlatnak. Ha én építész vagyok s magam csinálom meg a lakatosmunkát is, mert véletlenül három éven át lakatosinas voltam, épen csak a fölszabadulás hiányzott...

— Hagyjuk a képes beszédet. Folytatott orvosi gyakorlatot vagy nem?

— Amit én folytattam, az nem orvosi gyakorlat.

— Hát mi?

— Nem tudom milyen szó illene rá. Talán felebaráti gyakorlat (s mert látta, hogy a bíró rosszalón ráncolja a homlokát.) Vannak családok, amelyeket a vér tart össze s vannak, amelyeket a szükség. Énnekem minden emberre szükségem van s mihelyt a másíknak is szüksége van rám, belépett a családomba. Nekem nincsenek életcéljaim. Az Isten szeretett s elűtött az élettől. Én ráérek, mindenkié az időm. Az a dolgom, hogy vállaljam az emberek dolgait. S ha ez a dolog a testi szenvedés, abban is velük vagyok. De ez csak egy része az egésznek. Az orvosi gyakorlat aránytalanul kis páránya a felebaráti gyakorlatnak.

A bíró az ügyvédre nézett, aki a széthúzott, fényespiros ajka alatt a szakállát dörzsölte; aztán Veres Matyira, aki elpirult s adta, hogy Zoltán szavait jegyzi egy akta szélére.

— Ez mind szép, — mondta megcsöndesedve. — Ha jól veszem ki, ön azt állítja, hogy ön emberbaráti tevékenységet folytat s közben néha orvosi segílyt is nyújt. Csakhogy önnek erre nincs joga. Amit ön csinál, túllépi az első segílynyújtás határait. Fogad el ön ezért az emberbaráti tevékenységért pénzt vagy más anyagit?

— Nem.

— De mi úgy tudjuk, hogy a szülei igen.

— Sajnálom, ha így van. (S mert a bíró arcán rosszalás suhant át, ezt a választ megint frivolnak tartotta.) Nem akarok kertelni, nem fogadok el segílyt. De nem abból az érzésből, amelyet önzetlenségnek szokás nevezni. Egyszerűen nincs szükségem rá, azért. Ha volna szükségem, kérnék. Nemcsak olyanoktól kérnék, akiket meggyógyítottam, hanem olyanoktól is, akiket aznap láttam először. Én nem árulom az én segílytömet, de nem is akarom megszolgálni a másokét. Adok és kérek. Minden embernek tartozom s minden ember tartozik nekem. De ennek a tartozásnak nincsen valutája.

— Olyanoktól is kér, akiknek nem adott? Ez koldulás.

— Koldusnak és adakozónak lenni egy személyben emberibb, mint vevőnek lenni és eladóknak.

A bírón látszott, hogy nem tudja, kivel van dolga, kertelő szél-

hámossal vagy beteg rajongóval. Azon volt, hogy a jog formulái közé terelje a kihallgatást.

— Ön szigorló orvos; mért nem teszi le a szigorlatait. Akkor a felebaráti tevékenysége sem gabalyodna bele a törvénybe. Nem *birja* letenni?

— Nem bírom. Nem lehetek orvos. Nem akarok orvos lenni. Engem ne az hívjon, akinek orvos kell, hanem akinek én kellek.

A bíró nagyon hirtelen csöppent Zoltán kuruzsló filozófiájába s nem sokra ment ezzel a madárnyelvvvel szemben. Zoltán még sok mindent mondott s ő sok mindent nem értett meg, de nagy tapasztalatú, régi ember volt, különös szimattal a tisztaságnak ama páraburka iránt, amely Zoltán körül a tárgyalás folyamán mégis csak kialakult. Az első rossz benyomása elmúlt s minél meglepőbbek lettek Zoltán válaszhai, ő annál türelmesebben puhatolózott ebben a semmiben, amely neki mégis Zoltán jóhiszeműségét bizonyította. Azt hiszem, elég is lesz, fordult végre a védő felé, akinek már régen elege volt ezzel a cigánysori messiással. Micsoda bamba vádlott s elfelejtette a körorvost bemártani; elismerte, hogy a vérzés a gyomorból jött. A legegyszerűbb instrukcióit sem vette figyelembe s összefecsegett helyette minden zagyvaságot. Csak azt nem értette, miféle protekció hangolhatta úgy a védenca pártjára a szigorú bírót.

— Óhajt az ügyészségi megbízott úr a vádlottnak kérdéseket feltenni? — kérdi a bíró, de az ügyészségi megbízott úrnak nincs kérdezni valója.

Zoltán leül. A teremszolga a sértettet vagy megbízottját keresi, de ilyen nem találkozik. Hetzelre kerül a sor. A körorvos készült erre a szónoklatra s váratlan tüzzel írja le Zoltán biográfiájának a kuruzslófejezetét. Kezdi az ő óvó jóslatával a Kökönyeiék palánkja előtt s végzi Hamar gazda megpattant ereivel. Az öreg Hamar, szerinte, szívbajos volt, szívbajosoknál a szondázás «kontraindik». Zoltán ügyetlenkedett; a jelenlevők tanúsága szerint birkózott a beteggel s közben megsértethetett egy pangó viszeret. Igen, a vérzés föltétlenül kapcsolatban van a szondaleeresztésével. A betegnek nincs olyan gyomorbaja, amely ilyen méretű vérzést indokolna.

Most egy orvosi szavak szalonnájával telítüzdelt magyarázat következik: Hogy löködött ki az első sérülés véralvadéka s hogy vált közben egyre tátongóbbá a sebszáj. Ezen Hetzel maga is sokat gondolkozott s bizonyára nem az Igazságügyi Orvosi Tanács elé szánta a magyarázatát, de elég homályosan adta elő ahhoz, hogy egy járásbíró ne merjen belékötni. A védőügyvédnek azonban már hivatalból is ki kell tennie magát annak, hogy lelaikusozzák. Ha valakinek a fejét beverik, nem előbb csöpög s később dől a vér, hanem fordítva. Kérdi a tanu urat, hogy gyomorbéli sebzéseknél mindig így folyik le a dolog, vagy csak Hamar István esetében. Ha Hetzelnek bicskát mutatnak, ő is tud élesen felelni. Iratkozzék be a védő úr az egyetemre s öt év

mulva talán megérti, miről van szó. Ebből vita kerekedik, amelyet a járásbírónak kell leintenie. A védőnek megvan az a lelkinyugalma: hogy nem lopta ki a védenca zsebéből a pénzt; lám, veszekedett is érte. Viszont Hetzel is kitanította a gáncsoskodó fiskálist.

A következő tanu a fiatal Hamarné. Ettől először is a szüleit kéri számon. Az asszonykában a kocsiút fölgyújtotta a pünkösdi lelkét; most már mindegy s ugyancsak bátran beszélt. Föl kellett vinni az apósát Pestre. A doktor ugyan azt mondta, semmi az egész, de látnivaló volt, hogy az öreg, mintha csak el akarna párologni a ruhájából, napról-napra kevesebb lett. Amikor a vérzés után fölkel, jobban volt, mint most. Végül is a menyecske ura nem hagyta abba s fölutazott vele. Hogy mért fordultak annak idején Boda Zoltánhoz? Hát kinek lett volna bizalma a Hetzelhez. Kutasi nagyságos úr csak a tyúkszemét vágta meg, mégis a sírba tette. Volt-e a szonda végén vér? Nem, azon egy csepp se, csak csunyaság. Csak a doktor nógatta őket, hogy úgy véres volt a szonda vége. Lehet, hogy szegény napam rábólintott, az volt véres, de az vért látott akkor az égen is; ő azonban tudja, mi a bíróság. Őt itt meg is hitülik, ő nem mondhat olyat, amit nem látott.

Hetzel olyan mint egy löportorony, felugrik a tanuk padjáról, kiabál, a bírónak kell rendreutasítani. Megvesztegették, fújja még akkor is s a homlokát törülgeti. S a délelőtt folyamán még több oka is lesz a fújásra és a homloktörölgetésre. Az a két-három tanuja, aki eljött, nyim-nyam választ ad, nem derül ki abból semmi. Megmosdatták őket a cigánysoriak; a kis Sebestyén, az a hörcsög, még az öklét is megmutatta nekik. Nem adtak ők pénzt se Zoltánnak, se az apjának. Egyik még arra se akar emlékezni, hogy Zoltánt valaha látta volna.

A védő a tárgyalás elnapolását javasolja; orvosszakértő kiküldését s a községi orvos baklövéseit bizonyító tanuk megidézését kéri. De itt már Veres Matyinak is föl kell szólalnia. Ha a volt principálista meg a lakótársa állnak is vele szemben, ő ügyész, nem engedheti, hogy a kuruzslópör a hatósági orvos ellen hajszává fajuljon. A tárgyalás elnapolása fölösleges. A vádlott a terhére rótt kuruzslást beismerte, a súlyos testi sértés az orvos előadása alapján bizonyítható. Mindezt csendesen, de ismerve az ő hebehurgya modorát, bámulatos szabatosan mondja. Finom kis szaloncukorjogász lett a Matyiból, csak a csík szemét kell lesütve tartania, mert az kiszalad az arcából s elárulja a gerynyási játszótársat.

A védő a maga kemény modorában válaszol. Matyinak ez az első szereplése s pont ilyen kényes esetben csöppen. Szerencsére belép az altiszt s jelenti, hogy az egyik tanu, a fiatal Hamarné ura itt van s vállalni akar. A fiatal Hamarné fölsívít. Az nem lehet. Azt hiszi, a kocsiút tudódott ki valami csodálatos módon.

Pedig a fiatal Hamar itt van. Hogy ő maga akart vallani, az túlzás, de itt van, már itt is áll az emelvény előtt. A hódosi asztalos csak faporsót csinál, de akinek viaszkkoszorú kell, menjen a járási szék-

helyre. Csakhogy a temetkezési kellékest a Gondviselés előrelátása a járásbíróság mellé rakta s így a fejét szellőztető Kőkőnyei Gyurka is beleverődhetett a fiatal Hamarba. S ép elég dolgot tudott meg tőle, hogy közös erővel a terembe toloncolják.

— Mért nem jött időben — kérdi a bíró, akinek az elnapolás gondolata mögött a levese párái füstöltek föl.

— Édesapánkat kísértük Pestre, a nyanya meg én. Mert mintha csak vesztét érezte volna, nem akart megmaradni otthon. Ő meghal, ha nem segítenek rajta. Ma péntek; szerdán virradóra értünk Pestre. A Hangya kórházába vittük; ott félhely jár neki, mert igazgatósági tag. Mindjárt vitték is a Röntgenre; ott azon mód bírkózott, ahogy a Boda Zoltán csövével is, de aztán mégis csak meglett a dolog. Egy igen barátságos doktor van ott. Mit csináljunk mi ezzel? mondja nekem. Ha egy hónap előtt hozzák, talán még jókor, de most már vigyék csak haza, nem lehet megoperálni. Hát mi baja van? Gyomorrák. No, ha már így van, tartsák itt egy hétig, különben mindjárt látja, hányadán van. Jó, befektetik egy szobába, mi meg ott lődörgünk édesanyámmal az utcán. Nekem majd megszakad a szívem s csak nem tudom megmondani neki az igazat. Másnap bemegyünk édesapámhoz, azt mondja ő: te Józsi, mért nem mégy te haza, itt akarsz lebzselni, amíg meggyógyulok? Anyád ide talál a fürdőtől (mert a Rácfürdőbe szoktunk szállni); terád szükség van otthon. Jó, mondom, úgyis utazom a hatórással. S elbúcsúzik tőle, még nevetek is rá, hogy lássa, mennyire semmi az egész. Még ki se érek a kapun, szalad utánam az ápolóné, jöjjön csak vissza Hamar úr. Visszamegyek, hát ott ül a nyanya az ágyszélen s a karja közt papa elalélva. De semmi hús az arcán, én nem is láttam még ilyet, hogy öt perc alatt valaki úgy megsoványodjék. Csak sápad és alél s fakad rajta a veriték. Nagy futkozás, hivatják az orvost. Bizony ennek kilyukadt a gyomra. Nem is tért magához. Ép akkor halt meg, amikor a betegeknek hozták a vacsorát. Horváth Laci, a Horváth tanár úr fia, az is hodosi, az hallgatta meg a szívét s mondta, hogy meghalt, mert ő ott gyakornok a kórházban. Mindjárt megnyugtattott, utazzam csak haza, ő is jön harmadnap, már mint holnap a menyasszonyához, majd kijárkálja ő a szállítási engedélyt, a koporsót is segít megvenni édesanyámnak. Én csak menjek haza, tudja ő, hogy van az ilyenkor. Én meg is jöttem a hajnalival, de a feleségem akkorra már kiment a másik faluvégen. A sógorom hozott el a kocsiján; itt van a pénzünk a takarékbba, meg koszorú is köll, fejfa, particédula meg mi más.

— Azt mondja, hogy az édesapja rákban halt meg? — kérdezte a bíró.

— Abban.

— Meg kellett volna operálni — sivalkodott közbe Hamarné. — Úgy volt, ahogy a Boda Zoltán mondta. Nyomkodta a szemét, de azért megkönnyebbült, hogy nem lett baj a hajnali útból. Mégis csak az ő ügyetlenségének lett igaza.

— Hát ennek utána kell nézni — jegyezte meg a bíró —, bekérjük a kórházi látletet. Persze, ilyesformán testisértésről alig lehet szó. Addig is elnapolom a tárgyalást.

Képzelnivaló, milyen leforrázottan került ki Hetzel doktor a fiatal Hamar vallomásából. Igaz ugyan, hogy Zoltánt az enyhítő körülmények figyelembevételével a második tárgyaláson benn marasztották kétszázezer koronában, de ez a kétszázezer korona kicsi tapasz volt Hetzel doktor szíve sebére. Mi az a pénz az ő betört ablakaival s a cigánysori fenyegetőlevelekkel szemben. A Molnárék Zsófikája megint elszólja magát, hogy: ilyen is csak Hetzel doktorral történhetik meg. s a fogorvosi szék álma a tavaszi szellő fuvolái fölött még csábítóbban jelenik meg, mint az október gúnyos dudái közt. Hetzel mégis csak fölvette a tizenhatszázalékos kölcsönt, beiratkozott a gyorsfőzőkurzusra s szeptemberre, amikor az orvosok hazajönnek a nyári vakációjukról, a Pesti Hirlapban szerény személyi hír bukkan fel: «Dr. Hetzel Artur fogorvosi rendelőjét itt és itt megnyitotta».

(Folyt. köv.)

Németh László.

A KÜLSŐ DUNAPARTON.

*A külső Dunapartot, ó, ki látta?
Raktárak ülnek arra hosszú sorban,
halomban csupa szén, odább halottan
pislákol a fáradt kikötőlámpa.*

*A külső Dunaparton sose jártál?
Esett házak között, a szűk sikátor
félelmes mélyén nyütt macska nyivákol
s egy öreg néni ke köhéccsel árván.*

*Tán elbelódlél már te is e tájra :
az alkonyat egy már itt a halállal
és feketét még feketébbre árnyal
a holdnak ide nem futó sugára.*

*Pedig én tegnap épen arra jártam,
valaki, édes, volt az oldalamnál,
beszélt, a hangja úszott, lány aranyzál...
és szebb vidéket, hidd el, sose láttam.*

*Csoda esett a külső Dunaparton,
a sikátorból a néni előre
jött, valami jelt írt a levegőbe
s felragyogott a késő-őszi alkony.*

Szegedi István.